

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 11 mars 1926 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av rätt för kvinnor att söka och innehava klockarbefattning.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 36, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Pehrsson* i Göteborg hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Konungen anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att kvinnor måtte erhålla rätt att söka och innehava klockarbefattning och för riksdagen framlägga förslag därom.

Beträffande de skäl, motionären anfört till stöd för sin ifrågavarande hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

I de svenska landskapslagarnas kyrkobalkar förutsattes, att för varje församling eller kyrka jämte prästen skulle vara anställd en befattningshavare med uppgift företrädesvis att under prästen hava närmaste vård och tillsyn över kyrkan och dess lösa egendom, särskilt kyrkans skrud, dopfunt och ringklockor, hava nycklarna till kyrkan, sörja för ringningen samt i övrigt vara prästen behjälplig i hans ämbete, t. ex. med bärande av bok och stola (kappa) i socknen o. d. Då sörjandet för ringningen av klockorna utgjorde ett av hans väsentligaste åligganden, kallades han *klockare*. Den ställning, klockaren under katolska tiden åtminstone på landsbygden intog, får i det hela anses hava varit en kyrkotjänares. Någon uppgift för honom beträffande sången i kyrkan synes ej hava varit avsedd. Denna sköttes och leddes av prästerskapet självt, i större församlingar genom särskilda korpräster. Vid domkyrkorna ålåg ledningen av kyrkokörerna och undervisningen i sång i regel en prästman, kallad *kantor*.

Vid reformationen ansågs klockaren fortfarande behövlig för de sysslor, han dessförinnan haft. Han skulle nu leda menighetens kyrkosång. Med det intresse, kyrkan hade för undervisningens befrämjande, fick klockaren också efter hand sig uppdraget att undervisa och lära ungdomen i socknen att läsa och skriva. Klockarens skyldighet härutinnan stadfästes genom 1686 års kyrkolag, som i korthet redogjorde för klockarens äldre åligganden, vilka i det hela bibehöllos, sådana de efter hand utvecklats.

Bihang till riksdagens protokoll 1926. 9 saml. 1 avd. 13 häft. (Nr 16—17.)

I kyrkolagen voro stadgandena angående klockare av följande lydelse:

11 kap. 8 §. När Herrens nattvard skall begås, måste kyrkovärden eller klockaren frambära så många oblater och så mycket vin, som behöves, vilket sättes på altaret, förrän instiftelseorden och Fader Vår däröver läsas.

24 kap. 11 §. Föräldrarne måste troligen förmanas att låta sina barn i deras kristendomsstycken väl och fliteligen underrättas; och de, som den omsorgen i församlingen åligger vare sig kapellan eller klockare, tillhållas med flit att driva barnaläran och undervisa barnen att läsa i bok.

24 kap. 31 §. Klockaren skall — — — av kyrkoherden och församlingen väljas, men icke utan löftesmän antagas. Han skall vara ärlig, trogen och flitig, boklärdd och kunna sjunga och skriva, så att han däruti kan undervisa församlingens ungdom.

24 kap. 32 §. Han skall ock vara kyrkan trogen och kyrkoherden och församlingen lydig, sörja för ringningen och klämtningen, på behöriga tider ställa timklockorna samt taga allt det i noga akt och förvar, som honom i händer antvargas och förtros. Dessliques skall han vara prästerna vid gudstjänsten, skriftermålen och, när det befallas, uti sockenbud samt annan kyrkotjänst vid handen; men ingalunda genom någon kyrkoherdens enskilda tjänst besväras, hindras eller avhållas ifrån den plikt honom åligger, med all flit och trohet att driva barnaläran. Han skall ock bära kapitlets, prostens och kyrkoherdens brev till prosten, när de honom tillhandakomma, till nästa klockare och, där sådant försummas, till skadan, som därav timar, svara. I det övriga, vad hans ämbete angår, så rättar han sig efter den förordning, som biskopen och konsistorium honom föreskriva.

24 kap. 33 §. Är klockaren oduglig, lat, vårdslös och genvördig emot kyrkoherden eller församlingen och vill sig första resan på pastors enskilda och andra resan på hans uti kapellanens eller kyrkans föreståndares närvaro allvarsamma dock beskedliga förmaning intet rätta låta; då sätte kyrkoherden med församlingens råd honom ifrån ämbetet, och en annan tages i hans ställe; men där kyrkoherden gör klockaren något för när, då söke denne prosten, och där han ej nöjes med hans utslag, skall biskopen dem åtskilja.

26 kap. 1 §. Vid varje domkyrka skall en skicklig syssloman förordnas, som — — — penningar etc. Men det som dagligen brukas, gives klockaren under händer, vilken jämte sysslomannen ärligen, eller så ofta det behöves, skall sig vårda låta, att ingenting må av mal, mögel och vanskötsel fördärvas, så ock därhos tillse, att kalken och patenen alltid hållas väl rena, såväl som allt annat som tarvas och behöves.

Det torde här böra anmärkas, att ledningen av kyrkosången icke nämndes särskilt bland klockarens åligganden. Dock vill det synas, som om de praktiska göromålen skulle stå tillbaka för klockarens ideella uppgifter, och klockaren räknades enligt kyrkolagen bland kyrkans ämbetsmän. Emellertid blev klockaren, huvudsakligen i följd av utfärdandet jämlikt 24 kap. 32 § kyrkolagen av föreskrifter för klockare, försatt i ställning av kyrkobetjänt eller dylikt. Utöver vad kyrkolagen stadgade upptogos i domkapitlens s. k. klockare- eller stiftsstadgar, bland annat, följande åliggan-

den, nämligen: att utföra psalmsång vid begravningar; vårda kyrkan och dess lösa egendom; övervaka ordningen på kyrkogården angående grävning o. d.; hålla kyrkans böcker och handlingar i ordning; mottaga, framlämna och förvara publika handlingar; utskryva kungörelser angående gudstjänsten; uppbära och anteckna en del inkomster till kyrkan; hava tillsyn över, att kyrkvaktare, dödgrävare, ringare etc., där sådana finnas, rätteligen fullgöra sina skyldigheter; vårda kyrkans minnesmärken; se till, att kyrkan blir belyst; medfölja pastor på husförhör o. s. v.

Utvecklingen har medfört åtskilliga förändringar i klockarens ställning och åligganden. Den egentliga barnundervisningen får, till följd av folkskoleväsendets utveckling, ej numera anses ingå i klockarens uppgift, och sökande till enbart klockarbefattning behöver ej vidare styrka boklärdom. Likaså torde undervisningsplikten i sång hava upphört. Dessa klockarens uppgifter hava överflyttats på andra befattningshavare, och så är ock fallet beträffande de flesta övriga uppgifter, vilka övertagits av kyrkvaktare, dödgrävare och ringare. Klockares brevbäringsskyldighet har upphävt, icke heller tillämpas stadgandet, att klockaren skall vara prästerna »vid handen» uti sockenbud o. d. Vid mässfall skall klockaren avkunna lysning till äktenskap. I städerna är klockaren ofta skrivbiträde på pastors-expeditionerna.

För tillsättning av klockartjänst gäller numera i huvudsak, enligt lagen den 6 april 1894 och Kungl. Maj:ts stadga den 4 maj samma år, att kyrkorådet bland de sökande uppför tre på förslag samt att församlingen väljer klockaren enligt de grunder, som för rösträtt vid kyrkostämma i allmänhet äro bestämde. Redan från början av folkskoleväsendets omdanande blevo i åtskilliga församlingar skolläro- och klockartjänsterna förenade, och hava församlingarna sedan i allt större utsträckning begagnat sig av denna anordning. Om löner för klockarsysslor stadgas i huvudsak i förordningen den 2 november 1883 angående allmänt ordnande av klockarnes löneinkomster.

Efter hand som förhållandena beträffande sången och musiken i kyrkorna väsentligen förändrades, särskilt sedan orglar alltmer kommit i bruk, och då klockarna i regel icke kunde traktera orgeln, tjänstgjorde särskilda *organister*, om vilka redan i 1686 års kyrkolag stadgades, att de skulle väljas av kyrkoherden och församlingen; vid domkyrkorna borde tillsättningen ske med såväl konsistorii som församlingens och kyrkoherdens minne. Ehuru inrättande av organistbefattning ej är i lag föreskrivet utan ansetts beroende av församlingens beslut, hava efter hand organister eller åtminstone orgelspelare anställts vid flertalet kyrkor, som hava orgel eller orgelharmonium, varvid församlingarna sökt i allt större utsträckning förena denna syssla med klockarbefattning.

I och för sig medförde anställandet av en organist vid sidan av klockaren ej någon förändring i den senares skyldighet att leda kyrkosången, men synes dock efter hand, då organisterna voro mera musikaliskt utbildade

än klockarna, ledningen av sången, åtminstone vid de tillfällen då orgel användes, alltmera hava övergått på organisten, vilket även fått sitt uttryck i ett flertal av nu gällande stiftsstadgar. Endast i vissa större städer hade, i anslutning till den gamla skolkantorsinstitutionen, för ledningen av sången särskilda personer anställts, benämnda kantorer (kyrkosångare). Sedermera synes emellertid den uppfattning alltmera hava gjort sig gällande, att ledningen av kyrkosången ej utan vidare inginge i klockar- eller organistbefattningen, utan att *särskild kyrkosångarbefattning* borde inrättas, som dock kunde vara och i regel jämväl blivit förenad med klockar- och organistbefattningarna eller endera av dessa.

Kvinnas behörighet till klockarbefattning.

Klockar- och organisttjänsterna kunde tidigare innehavas allenast av män. Då genom kungörelsen den 21 oktober 1859 förordnades, att vad i folkskolestadgan funnes föreskrivet i avseende å lärare vid folkskolorna, även skulle äga tillämpning på kvinna, gjordes undantag för vad som vore stadgat angående förening av folkskolläro- och klockartjänst, och upptages motsvarande stadgande i § 34 av gällande folkskolestadga. Genom kungörelsen den 8 mars 1861 föreskrefs emellertid, att till förestående av organistbefattning, där denna ej vore med klockarsyssla förenad, vederbörande ägde att antaga kvinna, som fullgjort, vad författningarna i övrigt stadgade för kompetens till sådan befattning, och har i senare tid Kungl. Maj:t i ett stort antal fall i dispensväg medgivit kvinna att söka klockarbefattning.

Frågan om kvinnas behörighet att utan dispens söka och innehava klockarbefattning var under mitten och slutet av 1800-talet särskilda gånger föremål för riksdagens prövning.

1859—60 års riksdag.

Vid 1859—60 års riksdag förelågo tre särskilda motioner därom, att kvinna måtte kunna förordnas till bestridande av vissa för henne passande tjänstebefattningar, däribland klockar- och organistbefattningar. I sitt i anledning av motionerna avgivna betänkande, nr 147, anförde allmänna besvär- och ekonomiutskottet, bland annat, att i betraktande av de särskilda olikartade förrättningar, som ålåge klockare, utskottet ej ansåge skäl att förorda kvinnors antagande till dylika befattningar; varemot, i utskottets tanke, kvinnor skulle med fördel kunna användas till bestridande av organisttjänster. I enlighet med utskottets hemställan anhöllo rikets ständer i skrivelse den 15 oktober 1860, nr 166, det Kungl. Maj:t täcktes i nåder utfärda en författning, varigenom kvinna berättigades varda antagen att förestå organistbefattning, där denna icke vore förenad med klockarsyssla, såvida betyg förededdes om erforderlig skicklighet för bestridande av ifrågasvarande befattning. I anledning av denna skrivelse utfärdades den förut omförmälda kungörelsen den 8 mars 1861.

1885 års riksdag.

Vid 1885 års riksdag föreslogs uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 96, att riksdagen ville i skrivelse anhålla, det täcktes Kungl.

Maj:t vidtaga nödiga åtgärder för beredande av rättighet för kvinna att innehava klockartjänst. Andra kammarens första tillfälliga utskott hemställde i utlåtande, nr 7, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, och då utskottets hemställan bifölls av andra kammaren, hade frågan alltså förfallit.

I en något vidgad form upptogs berörda fråga i en inom andra kam- 1892 års riksdag.
 maren vid 1892 års riksdag väckt motion, nr 98, i vilken hemställdes, att riksdagen måtte besluta, dels att kvinna, vilken fullgjort vad författningarna för kompetens till sådan befattning i övrigt stadgade, måtte söka och innehava: a) klockartjänst; b) kyrkosångarbefattning; dels att folkskolestadgans § 34 samt kungl. kungörelsen den 8 mars 1861 erhöle sådan förändrad lydelse, att hinder ej finnes för folkskolelärarinna eller för kvinnlig organist att söka och innehava klockar- och kyrkosångarbefattningar. I utlåtande, nr 17, hemställde lagutskottet, att riksdagen, i anledning av motionen, måtte i skrivelse anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till bestämmelse, att kvinna måtte lika med man söka och innehava klockarbefattning. Vid utskottets utlåtande reserverade sig åtskilliga ledamöter, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka bifall till motionen. Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren men avslogs av första kammaren, i följd varav frågan ånyo förfallit.

Förevarande spörsmål har sedermera kommit under behandling huvudsakligen vid utredning av frågan om ändrade bestämmelser rörande klockarinstitutionen och i samband därmed angående organist- och kyrkosångarbefattningarna, vilken fråga sedan lång tid tillbaka varit föremål för utredning.

Den 31 januari 1908 avgåvo särskilda inom ecklesiastikdepartementet 1908 års sakkunnigbetänkande.
 tillkallade sakkunniga betänkande angående klockarinstitutionen m. m. och föreslogo därvid, att i stället för klockare skulle i församlingarna anställas kantorer samt att, där orgel finnes, skulle anställas jämväl organist. I och med kantorsinstitutionens införande skulle kyrkosångarbefattningarna av sig själva upphöra att finnas till. Kantorns huvudsakliga uppgift skulle nämligen bliva att leda och lyfta kyrkosången samt att åt församlingens ungdom lämna sångundervisning. Men vidare skulle kantorn utföra vissa göromål av icke kyrkomusikalisk art, som förut ålegat klockaren och icke ansetts kunna överflyttas på kyrkobetjäningen. I ett förslag till stadga för organister och kantorer upptogo de sakkunniga i Kap. I § 3 bestämmelse därom, att kvinna vore behörig att innehava så väl organist- som kantorstjänst.

Den särskilda frågan om kvinnas behörighet till klockarbefattning gjordes 1910 års riksdag.
 vidare till föremål för en vid 1910 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 155, i anledning varav riksdagen, efter lagutskottets i utlåtande, nr 9, därom gjorda hemställan, i skrivelse den 11 mars 1910, nr 29, anhöll, det Kungl. Maj:t täcktes låta för riksdagen framlägga förslag

till bestämmelse, att kvinna ägde rätt att lika med man söka och inneha klockarbefattning.

Fortsatt utredning av klockarinstitutionen.

1915 års sakkunnigbetänkande m. m.

Sedan hovrättsrådet K. J. Ekman i egenskap av sakkunnig inom ecklesiastikdepartementet för frågans fortsatta beredning, särskilt vad anginge vissa med klockarinstitutionen förenade löneförmåner, den 7 januari 1915 avgivit en promemoria i ämnet, tillkallades nya sakkunniga, vilka den 19 maj 1915 till Kungl. Maj:t överlämnade av motiv åtföljda förslag dels till lag angående kantorer, dels till grunder för statsbidrag till kantorers avlöande. De sakkunniga anslöto sig till uppfattningen, att klockarinstitutionen borde bibehållas, dock väsentligen reformerad. Därvid skulle emellertid, för undvikande av ett stort antal befattningshavare, klockar-, kyrkosångar- och organistbefattningarna, med undantag för vissa större stadsförsamlingar, gemensamt innehavas av en befattningshavare, benämnd kantor, som jämväl skulle hava till åliggande att lämna biträde å pastorsexpeditionen, för vilket ändamål under vissa förutsättningar statsbidrag skulle utgå. I 13 § 2 mom. av förslaget till lag angående kantorer upptogs stadgande därom, att kvinna vore behörig att erhålla kantorstjänst. Enligt 3 § 7:o i de sakkunnigas förslag skulle det emellertid åligga kantor att vid mässfall leda församlingens gudstjänstfirande. Då en dylik uppgift icke lämpligen syntes kunna utföras av kvinna, hade detta stadgande begränsats till det fall, att manlig kantor tjänstgjorde.

Över de sakkunnigas betänkande avgåvos yttranden av myndigheter m. fl., ur vilka yttranden följande uttalanden må hämtas såsom berörande den nu föreliggande frågan.

Domkapitlet i Västerås fann starka betänkligheter tala mot anställande av kvinna i ifrågavarande förenade tjänster.

Domkapitlet i Göteborg utlät sig: Att i lag fastslå kvinnas behörighet till erhållande av klockartjänst syntes icke välbetänkt. Visserligen vore hon redan nu behörig att antagas till organist. Men till sådan tjänst torde hon vara vida mera passande än till bestridande av de sysslor, som tillhörde den egentliga klockartjänsten. Vore sistnämnda tjänst förenad med organist- och kantorsbefattning, borde rätt att söka sådan syssla fortfarande av Kungl. Maj:t i dispensväg beviljas med den inskränkning, som hittills varit vanlig, nämligen att sagda rätt endast skulle gälla beträffande viss församling, visst pastorat eller visst stift.

Domkapitlet i Härnösand yttrade: Då enligt förslaget kantorsbefattningarna såväl ur ekonomisk som kyrkligt-organisatorisk synpunkt finge en helt annan ställning än hittills, vore det icke välbetänkt att utom i enstaka fall, som Kungl. Maj:t kunde medgiva i dispensväg, tillerkänna kvinna, särskilt gift kvinna, behörighet till kantorstjänst. Hänvisningen till den genom 1861 års kungörelse kvinna medgivna rätten att antagas till organist vore fullkomligt missvisande. Det låge intet för vår uppfattning stötande eller olämpligt uti, att en kvinna vid gudstjänsten handhade orgelospelningen. Men helt annorlunda bleve det, om hon skulle framträda och avkunna lysningar m. m. De sakkunniga själva hade i detta fall måst lämna den

icke oviktiga frågan öppen, huru med ledningen av gudstjänst skulle förfaras vid förfall för pastor.

Allmänna svenska prästföreningen anförde: Efter förslaget skulle kvinna vara behörig att erhålla kantorstjänst. Där kvinna valts, skulle inskränkning i hennes tjänstgöring ske så till vida, att hon icke skulle vid mässfall leda församlingens gudstjänst. Vilken, som vid dylika tillfällen skulle utföra detta, nämndes icke. De sakkunniga syntes hava ansett, att, då kvinna vore behörig att vara organist, hon också borde få bliva kantor. Kantorsbefattningen inneslöte dock en mängd göromål, som ställde dess innehavare i relation till församlingen på ett annat sätt än enbart organisttjänsten. Det kunde ifrågasättas, om kvinna vore lämplig att inöva och leda kyrkokör, utöva uppsikt över kyrkobetjäningen m. m. Men toges jämväl dessa uppgifter från den kvinnliga kantorn, syntes så väsentliga inskränkningar ske i hennes tjänstgöring, att pastor och församling icke kunde vara fullt betjänade av en kvinnlig kantor. Mången gång kunde för en gift kvinna uppstå hinder att fullgöra tjänsten, och vikarie vore ej lätt i hast anskaffa. Om kvinna skulle få söka och innehava kantorsbefattning, syntes böra av Konungen avgöras efter ansökan i varje särskilt fall.

Sveriges allmänna organist- och kantorsförening ansåg momentet böra erhålla den lydelse, att kvinna vore behörig erhålla kantorstjänst först efter av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall beviljad dispens.

Statskontoret framhöll, att stadgandet borde lyda: »Kantorstjänst kan innehavas av kvinna.»

Genom beslut den 1 oktober 1915 uppdrog Kungl. Maj:t åt regeringsrådet Gabriel Thulin att inom ecklesiastikdepartementet biträda vid utarbetande av förslag till ändrade bestämmelser rörande klockarinstitutionen. Med en i september 1919 dagtecknad skrivelse överlämnade Thulin till chefen för ecklesiastikdepartementet *dels* en utredning angående klockar-, organist- och kantors(kyrkosångar)befattningarna, innefattande historisk-statistisk översikt, förslag till klockarinstitutionens omreglering samt riktlinjer för ny lagstiftning ävensom tabellbilagor, i vilka, bland annat, ingick en redogörelse för samtliga klockare eller organister anslagna boställen och jordar, *dels ock* förslag till lag angående kantorer jämte därmed sammanhängande författningsförslag.

Regeringsrådet Thulins utredning.

På grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 31 oktober 1919 tillkallade sedermera chefen för ecklesiastikdepartementet ytterligare fyra sakkunniga att inom ecklesiastikdepartementet under Thulins ordförandeskap biträda med fortsatt utredning rörande klockarinstitutionen. De sakkunniga avlämnade ett den 6 mars 1920 dagtecknat betänkande, innehållande, bland annat, av motiv åtföljda förslag till lag angående kantorer, till lag angående mässfallsgudstjänst samt till lag angående anställande i vissa fall av kyrkoskrivare å pastorsexpeditionerna. De sakkunnigas förslag, som i huvudsak anslöt sig till de av Thulin utarbetade riktlinjerna för ny lagstiftning i ämnet, var byggt huvudsakligen på följande grunder:

1920 års sakkunnigbetänkande.

I stället för de nuvarande klockar-, organist- och kyrkosångarbefattningarna skulle inrättas kantorsbefattningar. Kantor tillades egenskap av

kyrklig tjänsteman. Kantorsbefattningarna voro av två huvudslag: kantorsbefattning, som var avsedd att utgöra befattningshavarens huvudsakliga verksamhet (*självständig kantorsbefattning*), och kantorsbefattning, som var avsedd att för befattningshavaren utgöra en bisyssla (*kantorsbefattning med begränsad tjänstgöring*). Kantorsbefattning med begränsad tjänstgöring var av *högre* eller *lägre grad*. Hade kantorsbefattning med begränsad tjänstgöring i viss föreskriven ordning förenats med folkskollärartjänst, benämndes den *skolkantorsbefattning*. I förslaget till lag angående kantorer angåvos de allmänna huvudgrunderna för kantors tjänståligganden. De närmare bestämmelserna angående dessa åligganden skulle meddelas i en särskild stadga angående kantorer, som Kungl. Maj:t skulle äga utfärda i administrativ väg. Den särskilda stadgan, vartill de sakkunniga avgivit förslag, skulle jämväl innehålla bestämmelser angående behörighetsvillkor samt tillsättning, tjänstledighet, avsked och ansvar för fel i tjänsten. Kantors tjänståligganden voro dels av kyrkomusikalisk dels av icke kyrkomusikalisk art. Huvudvikten låg dock å de kyrkomusikaliska göromålen. Bland göromål av icke kyrkomusikalisk art hade för innehavare av självständig kantorsbefattning upptagits att i viss utsträckning biträda å pastorsexpeditionen, där sådant biträde erfordrades. Beträffande kvinnas behörighet till kantorsbefattning innehöll 33 § av förslaget till lag angående kantorer följande stadgande: »Kantorsbefattning må sökas även av kvinna, kantorsdistriktet obetaget att beträffande kantorsbefattning, som ej är skolkantorsbefattning, vid befattningens ledigförklarande bestämma, att befattningen må sökas endast av man; ägande kantorsdistriktet därvid jämväl bestämma, att befattningen må sökas av kvinna endast såvida hon är ogift, samt att, om till befattningen utses ogift kvinna, hon skall vara skyldig frånträda befattningen, såvida hon ingår i gifte.» Detta stadgande kompletterades av en bestämmelse i § 4 av förslaget till stadga angående kantorer, så lydande: »Befinnes, där kantorsbefattning innehaves av kvinna, efter kyrkorådets prövning, att vissa göromål, som eljest åligga kantor, icke lämpligen böra av kvinnlig kantor utföras, skall hon vara skyldig att på egen bekostnad och under sitt ansvar låta dem verkställas genom person, som av kyrkorådet godkännes.»

I större kantorsdistrikt skulle, jämte kantorsbefattning, få inrättas antingen särskild befattning för orgelspelningen och vad därmed sammanhänge (*organistbefattning*) eller särskild befattning för den icke kyrkomusikaliska delen av kantors verksamhet (*klockar- eller kyrkofogdebefattning*) eller ock båda dessa särskilda befattningar. Bland göromålen för innehavare av klockar- eller kyrkofogdebefattning låg huvudvikten vid biträde å pastorsexpeditionen, som denne befattningshavare var skyldig lämna.

Förslaget till lag angående mässfallsgudstjänst innebar, att domkapitlet ägde uppdraga åt kantor, klockare (kyrkofogde) eller annan person, som funnes därtill lämplig, att, där å sön- eller helgdag prästen av sjukdom

eller annat hinder var urståndsatt att fullgöra sin tjänst i kyrkan, leda församlingens gudstjänstfirande medelst psalmsång, läsning och bön i enlighet med de närmare anvisningar, som av domkapitlet meddelades.

Enligt förslaget till lag angående anställande i vissa fall av kyrkoskrivare å pastorsexpeditionerna skulle det åligga vederbörande församling att till kyrkorådets förfogande ställa erforderliga medel för avlönande av *kyrkoskrivare* under tid, då sådant biträde erfordrades å pastorsexpeditionen. I de fall, då självständig kantorsbefattning eller klockar- eller kyrkofogdebefattning inrättats, hade dock innehavare av dessa befattningar att i första hand biträda vid arbetet å pastorsexpeditionen i den omfattning, som för dem bestämdes.

Ifrågavarande lagförslag anmäldes inför Kungl. Maj:t den 9 april 1920, därvid Kungl. Maj:t beslöt, att lagrådets utlåtande skulle inhämtas över förslagen. Vid avgivande av berörda utlåtande yttrade lagrådet vid 33 § i det remitterade förslaget till lag angående kantorer, att den befogenhet gentemot kvinnlig kantor, vilken enligt § 4 i förslaget till stadga angående kantorer skulle tillkomma kyrkorådet, syntes, om den över huvud skulle införas, vara av den beskaffenhet, att bestämmelsen därom borde inrymmas i lagen. Dess plats vore då i förevarande paragraf.

Då lagrådets utlåtande sedermera den 24 augusti 1920 anmäldes för Kungl. Maj:t, anförde departementschefen bland annat:

»Då den befogenhet gentemot kvinnlig kantor, vilken enligt § 4 i förslaget till stadga angående kantorer skulle tillkomma kyrkorådet, icke synes mig böra i lag eller författning införas, har vad lagrådet vid 33 § erinrat icke föranlett någon ändring i sistnämnda lagrum.

I detta sammanhang föranlät jag erinra därom, att jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 27 maj 1919 sakkunniga tillkallats att inom justitiedepartementet biträda med utredning av frågan om beredande av utsträckt behörighet för kvinnor att vinna tillträde till civil statstjänst. Sedan nämnda utredning slutförts, torde det böra tagas under överbägande, om det icke kan finnas lämpligt, att de bestämmelser, som med anledning av utredningen kunna vardas utfärdade för kvinnliga statstjänare, i tillämpliga delar jämväl böra göras gällande för kvinnliga kantorer.»

På hemställan av departementschefen beslöt Kungl. Maj:t förenämnda den 24 augusti 1920 att i skrivelse, nr 13, till kyrkomötet inhämta kyrkomötets yttrande, huruvida kyrkomötet godkände vid skrivelsen fogade förslag till 1) lag om kantorer; 2) lag om mässfallsgudstjänst; samt 3) lag om anställande i vissa fall av kyrkoskrivare å pastorsexpeditionerna. I det förstnämnda lagförslaget upptogs under 32 § ett stadgande, lika lydande med ovan återgivna bestämmelse i 1920 års förslag.

I skrivelse den 29 november 1920, nr 50, anmälde kyrkomötet, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av kyrkomötet i oförändrat skick godkännas, att kyrkomötet för sin del antagit förslag till lagar i förevarande ämnen av den lydelse i kyrkomötets skrivelse an-

Kantorsfrågan inför 1920 års kyrkomöte.

gåves. Stadgandet i 32 § av förslaget till lag om kantorer lämnades därvid orubbat.

Kantorsfrågan inför 1921 års riksdag.

Vid anmälan den 7 januari 1921 i statsråd av kyrkomötets ifrågavarande skrivelse konstaterade föredragande departementschefen, att av vissa skäl förslaget till lag om kyrkoskrivares anställande ej kunde göras till föremål för proposition till riksdagen. På hemställan av departementschefen föreslog sålunda Kungl. Maj:t genom proposition den 7 januari 1921, nr 22, riksdagen att antaga de vid propositionen fogade, av kyrkomötet godkända förslagen till lag om kantorer samt lag om mässfallsgudstjänst.

I sitt i anledning av propositionen avgivna utlåtande, nr 25, anförde första lagutskottet, efter en erinran om de huvudsakliga bestämmelserna angående klockare och organister, bland annat:

»Genom antagandet av nu förevarande lagförslag skulle dessa spridda stadganden upphävas och ersättas av en enhetlig lagstiftning i ämnet. Ett sådant sammanförande av de nu på skilda håll förekommande stadgandena rörande ifrågavarande befattningshavare måste i och för sig anses innebära en fördel. Likaså må erkännas, att dessa stadganden för närvarande äro behäftade med åtskilliga brister, som på en del håll kunna medföra olägenheter. Icke desto mindre anser utskottet det kunna sättas i fråga, om en lagstiftning av den art och omfattning, som i förevarande proposition föreslås, verkligen är påkallad av ett mera allmänt behov, som måste omedelbart tillgodoses. I det stora flertalet kommuner i vårt land torde man nämligen hittills utan större olägenheter hava funnit sig i de nu rådande förhållandena på ifrågavarande område. Att märka är också, att i de kommuner, där ett livligare intresse för kyrklig sång och musik av en eller annan anledning förefunnits, detta mycket väl har kunnat utvecklas och underhållas utan stöd av en reglerande lagstiftning. Sistnämnda förhållande torde ådagalägga, att kyrkosångens och kyrkomusikens ställning inom kommunerna föga påverkas av lagstiftningen på området samt i stället ytterst är beroende av det intresse hos kommunens medlemmar, som kan förefinnas. Genom lagstiftningsåtgärder torde ett sådant intresse av mera bestående art icke kunna skapas. Då år 1900 det första initiativet togs till de utredningar, som till sist resulterat uti det nu föreliggande lagförslaget, anfördes icke heller önskvärdheten av kyrkosångens och kyrkomusikens höjande som det huvudsakliga skälet för en ändring i de bestående förhållandena på detta område. Ej heller utgick nämnda initiativ från de för kyrkomusikens utveckling närmast ansvariga kommunala och kyrkliga myndigheterna, utan från de för den kyrkliga sången och musiken anställda befattningshavarna själva.

Om utskottet sålunda ställer sig tveksamt redan till frågan huruvida något allmänt och trängande behov av en lagstiftning sådan som den nu föreslagna verkligen förefinnes, så vågar utskottet bestämt ifrågasätta lämpligheten av vissa av de grunder, på vilka förslaget vilar. Särskilt har utskottet funnit det ägnat att väcka allvarliga betänkligheter, att den nu föreslagna ordningen i vissa avseenden skulle innebära ett enligt utskottets förmenande icke påkallat ingrepp i de kommunala myndigheternas självbestämningsrätt.»

På därefter närmare anförda skäl hemställde första lagutskottet, att ifrågasvarande båda lagförslag icke måtte av riksdagen bifallas. Mot denna utskottets hemställan reserverade sig tvenne av utskottets ledamöter, som ansett, att utskottet bort tillstyrka propositionen, ävensom ytterligare en ledamot utan angivet yrkande.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan och anmälde i skrivelse den 12 april 1921, nr 119, sitt beslut för Kungl. Maj:t.

Förutnämnda jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 27 maj 1919 tillkallade sakkunniga för utredning av frågan om beredande av utsträckt behörighet för kvinnor att vinna tillträde till civil statstjänst (behörighets-sakkunniga) avlämnade den 14 februari 1920 första delen av sitt betänkande, avseende frågan om kvinnors tillträde till fullmaktstjänster och innefattande förslag till erforderliga grundlagsändringar. Förslaget vilade på grundvalen av principiell likställighet mellan män och kvinnor. De sakkunniga behandlade därvid ur allmänna synpunkter frågan om kvinnors tillträde till prästerliga tjänster. I sammanfattningen av betänkandets innehåll uttalades den uppfattning, att genom bestämmelser av kyrkolags natur borde stadgas, dels att kvinna skulle kunna prästvigas och dels att kvinna skulle äga behörighet att inneha prästerlig tjänst, dock med den inskränkning, att kvinnlig präst icke skulle kunna anställas eller förordnas mot vederbörande församlings vilja.

Behörighets-sakkunnigas förslag.

De sakkunnigas omförmälda betänkande låg till grund för Kungl. Maj:ts förslag till 1920 års riksdag om ändrad lydelse av bland annat § 28 regeringsformen, vilket förslag riksdagen antog såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling. Den år 1921 slutligt antagna nya lydelsen av nämnda grundlagsbud angiver, att till ämbeten och tjänster, vilka äro av den egenkap att Konungen fullmakter därå utfärdar, må med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, även kvinnor kunna utnämnas och befordras, dock att kvinna ej må utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning, 87 § 2 mom. regeringsformen stadgar.

I andra delen av ifrågasvarande betänkande, avlämnad den 27 december 1920, berördes frågan om kvinnors tillträde till prästerliga tjänster endast så till vida, att i den föreslagna lagen innefattande bestämmelser angående kvinnas tillträde till statstjänst en bestämmelse upptogs, enligt vilken eventuella regler angående kvinnas tillträde till prästerlig eller annan kyrklig tjänst förklarades skola meddelas i annan ordning än genom den lag, som skulle hava till ändamål att reglera kvinnas behörighet att inneha statstjänster i allmänhet. I den sedermera utfärdade lagen den 22 juni 1923 innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att inneha statstjänst och annat allmänt uppdrag blev, i överensstämmelse härmed, frågan om prästerliga eller andra kyrkliga tjänster utbruten till behandling i särskild lagstiftning.

Sistnämnda lagstiftningsfråga har ock gjorts till föremål för särskild utredning uti ett av behörighetssakkunniga jämte ytterligare en sakkunnig person den 24 januari 1923 avgivet betänkande, innefattande utredning och förslag i fråga om kvinnas behörighet att innehava prästerlig och annan kyrklig tjänst. Enligt detta förslag skall i fråga om behörighet att prästvigas och att innehava prästerlig tjänst med vissa angivna undantag kvinna vara likställd med man. I fråga om behörighet att innehava kyrklig tjänst, vilken icke är att hänföra till prästerlig tjänst, skall kvinna, utan inskränkning, vara likställd med man. Angående sistberörda tjänster hava de sakkunniga, bland annat, anfört: Under en lagstiftning, med vilken åsyftades att reglera kvinnas tillträde till prästerlig befattning, syntes böra inbegripas bestämmelser i samma avseende rörande övriga kyrkliga tjänster. Beträffande ifrågavarande till den s. k. kyrkobetjäningen hörande eller i övrigt för biträde åt prästerskapet avsedda befattningar, vilka för närvarande vore endast ofullständigt reglerade genom lagstiftning, borde enligt kommitterades uppfattning likställighet mellan man och kvinna kunna, där den icke redan funnes, genomföras utan särskilda inskränkningar. Särskilt syntes detta gälla, om, på sätt föresloges, kvinna erhöle tillträde till prästämbetet. — Slutligen hava de sakkunniga anmärkt, att det framlagda förslaget till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas tillträde till prästerlig och annan kyrklig tjänst, i saknad av bestämmelser rörande gift kvinna, avsåge att genomföra likställighet mellan ogift och gift kvinna. En av de sakkunniga har dock ansett lagstiftning om kvinnas tillträde till prästämbetet böra begränsas till att gälla ogift kvinna; och skulle kvinnlig präst, som trädde i giftermål, därmed anses hava nedlagt det prästerliga ämbetet.

Statistik.

Den ovanstående utredningen visar, att någon lagstiftning i förevarande ämne ännu icke kommit till stånd. Efter dispens hava emellertid, såsom nämnts, kvinnor beretts tillträde till ifrågavarande befattningar. Enligt i omförmälda historisk-statistiska översikt av klockarinstitutionen intagna uppgifter, avseende år 1916, skulle då hava funnits 92 kvinnliga befattningshavare, därav 59 anställda vid folk- eller småskolor. Av dessa bestredo 63, därav 23 oexaminerade, klockar- eller klockar- och organistbefattning. Av återstående 29, som innehade organist- eller organist- och kyrkosångar- eller orgelspelarbefattning, skulle 14 vara oexaminerade. Anledningen till att så stort antal voro oexaminerade har ansetts delvis ligga däri, att åtskilliga allenast såsom vikarier eller eljest mera tillfälligt uppehållit ledig befattning, eller att platsen tillsatts endast som klockar- eller klockar- och orgelspelarbefattning.

Beträffande antalet under de senast förflutna tio åren förekommande dispensansökningarna för rätt att söka och innehava klockarbefattning har utskottet inhämtat följande uppgifter, därvid bifallna och avslagna ansökningar upptagas för sig:

	Bifallna	Avslagna		Bifallna	Avslagna
1916.....	16	0	1921.....	11	0
1917.....	10	0	1922.....	7	0
1918.....	11	0	1923.....	16	1
1919.....	9	0	1924.....	22	1
1920.....	7	1	1925.....	19	2

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, är den av motionären väckta frågan alltjämt i olika sammanhang beroende på utredning. Intill dess lösning vunnits av de större frågor, i samband med vilka förevarande spörsmål är under överbäggande, lärér frågan om kvinnas behörighet till klockartjänst kunna utan någon mera avsevärd olägenhet vila. Det bör ererinras, att enligt kungörelsen den 8 mars 1861 gäller, att till förestående av organistbefattning, där denna ej är med klockarsyssla förenad, vederbörande må äga att antaga kvinna, som fullgjort, vad författningarna i övrigt stadga för kompetens till sådan befattning. Och vidare bliva, såsom den av utskottet lämnade statistiken utvisar, av kvinnor gjorda ansökningar om dispens att söka och innehava klockarbefattning så gott som undantagslöst bifallna av Kungl. Maj:t. Utskottet finner vid nu angivna förhållanden icke skäl att tillstyrka skrivelse till Kungl. Maj:t i motionens syfte; och får utskottet förty hemställa,

Utskottet.

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1926.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerman, Hederstierna, Klefbeck, Tjällgren, Rogberg*, Sandegård och Bergland*;

från andra kammaren: herrar Leo, Jansson i Edsbäcken, Nilsson i Antnäs, Karlsson i Vätö, fru Östlund samt herrar Persson i Trången*, Christenson i Södertälje och Olsson i Mellerud.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Klefbeck* och fru *Östlund*, vilka yrkat, att utskottet bort hemställa om bifall till motionen.
